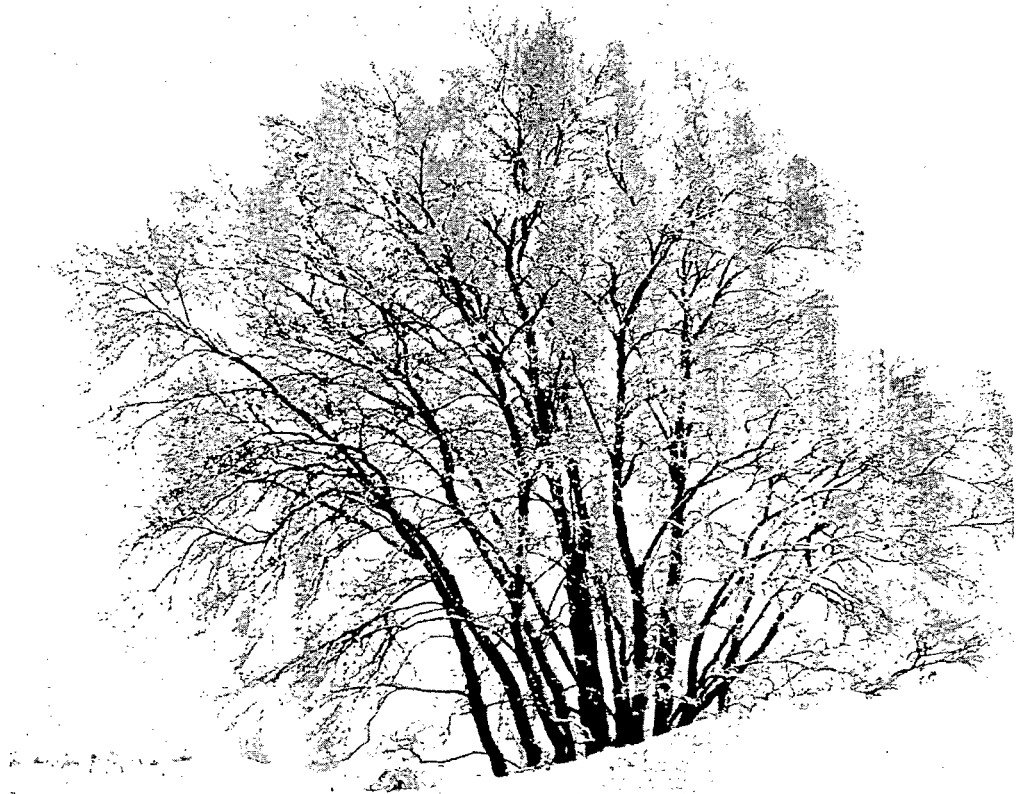

de schouw

vereniging van 'vrienden van de hoge veluwe'

winterschouw 1973

20e jaargang nr. 4

winterschouw 1973

21 dec. 1973

INHOUD

- 81 Kerstgroet
81 Bestuursmedelingen
82 Ik geloof in het volmaakte van
al het gebeuren..... B. Schöffner
87 Najaars Hoge Veluwedag
a. De fotowedstrijd G. Beenen
b. Heidebeheer en Heideschappen . A. van Wijngaarden
98 Vogels N. Prakke-Kley
99 Excursie Schovenhorst
99 Veel toeloop in De Aanschouw
100 Nogmaals: De Dertiende..... B.S.
100 St. Hubertusdag M.H. Sniijders
a. Hoge Veluwe een elitair bedrijf
b. Fotowerkgroep behaalde weer een 10
101 Valkerij G.A. van Nie
102 Trim U zelf en het Park fit
102 Op weg naar De Hoge Veluwedag..... B.S.
104 Museumnieuws
104 Busdiensten van en naar het Park
-

de schouw

Orgaan van de Vereniging van "Vrienden van De Hoge Veluwe"

Redactie: Mevrouw E.H. Prakke-Kley, Mevrouw W.M.C. Vogelzang-Gieske, Ir. W. James, B.E. Schöffner, M.H. Sniijders

Alle correspondentie aan de redactie van De Schouw:

p/a Mevrouw E.H. Prakke-Kley, Zonneheuvelweg 20, Oosterbeek

Vaste medewerkers: Mejuffrouw M. Dijkstal, Jkvr. E. Feith, Mejuffrouw W.A. Laseur, de heer E. Beumer en de Fotowerkgroep

Alle kopij zenden liefst getypt in twee-voud 5 weken vóór de seizoenswisseling. Kopij wordt alleen op verzoek teruggezonden

Foto omslag:
Cas Oorthuys

Bestuursmedelingen

Aan de Leden.

Het Bestuur wil gaarne al diegenen hartelijk dank zeggen, door wiens goede zorgen het jubileumjaar van onze vereniging een succes is geworden. In het bijzonder de heer J.C.H. Oudemans, die met Mevr. W. Ebregt en met de grote steun van de Stichting Amateur Fotografie, zeer veel werk gehad hebben aan de zo goed geslaagde fotowedstrijd. De propagandistische waarde van wedstrijd en tentoonstelling in de Aanschouw zijn voor het Park ongetwijfeld aanzienlijk geweest.

Namens het Bestuur,
de secretaris.

Het bestuur

en de

redactie

wensen alle leden

PRETTIGE KERSTDAGEN

en een

GELUKKIG 1974

Door de circulaire van de penningmeester, die U enige weken geleden bereikte, werd nog eens de aandacht gevestigd op de contributieverhoging, die per 1 januari 1974 ingaat en dan als volgt wordt:

hoofdeden	f 10,00 per jaar
huisgenoot-leden	f 3,50 per jaar
jeugdleden (tot 18 jaar)	f 1,00 per jaar

Een overmaking van het verschuldigde bedrag op giro 951993 te Arnhem t.n.v. Vereniging Vrienden Hoge Veluwe in de eerste weken van 1974 zal zeer op prijs worden gesteld.

Een aantal leden maakte reeds hun contributie voor 1974 over zonder daarbij te denken aan de contributie-verhoging. Willen deze leden hun vergissing alsnog herstellen; namens de vereniging hartelijk dank!

In 1973 zijn thans vier nummers van De Schouw verschenen, gestoken in een nieuw omslag, op een nieuw formaat en een gewijzigde lay-out. Het Bestuur zou gaarne de opinie van de lezers peilen ten aanzien van deze

veranderingen. Mocht U op- of aanmerkingen op deze nieuwe vormgeving van ons blad hebben, wilt U die dan schriftelijk ter kennis brengen aan de secretaris, Prins Bernhardweg 10 in Oosterbeek.

De gestegen druk- en portiekosten maken het niet meer mogelijk om voor de verschillende bijeenkomsten steeds per aparte post een circulaire drie weken van te voren aan de leden toe te zenden. Deze kosten kunnen namelijk per keer oplopen tot bijna f 500,-.

De betrokken circulaire's zullen daarom in het vervolg zo veel mogelijk in een Schouw worden meegezonden; dit houdt in dat — door de vaste verschijningsdatum, van het tijdschrift — deze aankondigingen vrij lang vóór de betrokken evenementen bij de leden aanwezig kunnen zijn. U dient dus wel, mede door gebruik te maken van het kaartje met het jaarprogramma, de data van de evenementen in de gaten te houden.

In deze Schouw (middenpagina's) is opgenomen de ontwerp-tekst van de nieuwe statuten van onze vereniging en — los daarin gelegd — de tekst van de oude statuten.

In 1970 reeds was het Bestuur van mening dat de uit 1950 daterende statuten (met wijziging in 1961) dusdanig verouderd waren, dat dringend behoefte bestond aan vernieuwing. Sindsdien is hieraan gewerkt met als resultaat een nieuwe ontwerp-tekst, die het Bestuur U op de komende ledenvergadering op **zaterdag 20 april 1974** ter goedkeuring wil voorleggen.

Volgens artikel 11 van de oude, thans geldende statuten, kan de goedkeuring geschieden met 2/3 van de ter vergadering uitgebrachte stemmen.

In de agenda van bovengenoemde ledenvergadering zal niet opnieuw de nieuwe ontwerp-tekst worden opgenomen, maar worden verwezen naar de opgenomen versie. Bewaar dus het exemplaar van de statuten, in ieder geval tot na de vergadering van 20 april 1974.

Ik geloof in het volmaakte van al het gebeuren...

B. Schöffner

"Ik geloof in het volmaakte van al het gebeuren." Zo luidt de spreuk op Mevrouw Krölller-Müller's graf op de Franse berg. Wellicht was 't haar lijf- of wapenspreuk, want op haar eigen wens werden deze woorden op haar graf aangebracht. Op een onderlaag van Maulbronner zandsteen. Dezelfde steensoort, waaruit het oorspronkelijke museum opgetrokken zou worden. Dezelfde steensoort ook, die we op en om de Franse berg her en der verspreid aantreffen, destijds met een speciaal spoorlijntje aangevoerd — en nooit gebruikt. Vergeten, bemost of aangevreten door de tand des tijds.

Een dergelijk zinrijk gezegde zet je aan het denken. Om de zin van deze regel te doorgronden, maar ook om de mens erachter te leren kennen. Een mens, die door haar autoritair optreden en onverzettelijke wil bij haar ondergeschikten meer gevreesd dan geliefd was. Die in brieven aan derden over haar man schreef als "mijnheer". Maar die een onweerstaanbare neiging voor schoonheid had en ons een prachtig museum naliet en een schitterend nationaal park. U kunt meer over haar lezen, als U de Schouw van 1969, no. 1 er nog eens op naslaat. Want zij is het geweest, die deze mooie dingen schiep; haar man had daar de interesse niet zo voor, al is ook hij van onschatbaar belang geweest, gewoon omdat hij de contanten kon leveren voor iets dergelijks....

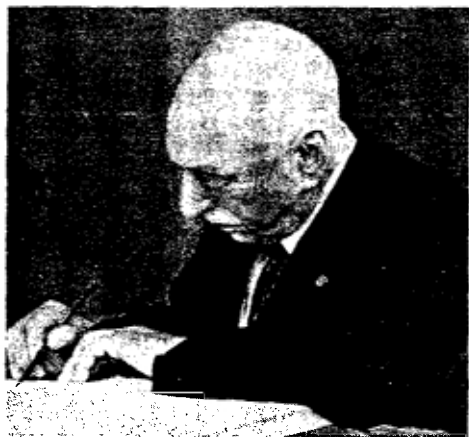
De personalia van het echtpaar

Dr. A.G. Krölller werd op 1 mei 1862 in Rotterdam geboren en overleed op 5 december 1941 op de Hoge Veluwe. Zijn vrouw, Helene Emma Laura Juliane Müller, mocht enige jaren korter op dit ondermaanse rondwalen; zij werd geboren op 11 februari 1869 in

Floris Verster 1861-1927
 Portret van Mevrouw H.E.L.J. KRÖLLER-MÜLLER
 Geschilderd in 1909-1910

Dr. A.G. KRÖLLER
 Foto genomen in het voorjaar van 1941

de buurt van Essen en overleed op 14 december 1939 op de Hoge Veluwe. Op 15 mei 1888 huwde dit tweetal en ter gelegenheid van hun 40-jarig huwelijk werd de Kröller-Müllerstichting opgericht.
 Heel simpel plus wat er tussen ligt! En dat is nogal wat!

Eigenlijk is het met het park begonnen in 1909, toen de Rotterdamse groothandelsman A.G. Kröller de hoeve "Harscamp" te Harskamp kocht. Het waren de 450 ha grote en deels verbouwde overblijfselen van een bezit, dat terug gaat op de Van Delens, een reeds vóór de middeleeuwen bekend Veluws boerengeslacht. Verwant aan talrijke adellijke families, doch in 1654 uitgestorven. Naar dat geslacht is de vlek Deelen op de Delense kop genoemd.

Deze Rotterdamse koopman had er aardigheid in en er geld voor over. Successievelijk werden stukken en stukjes bijgekocht. Hetzelfde jaar al 1200 ha tussen de oude en de tegenwoordige weg Hoenderloo-Otterlo, elders nog eens 209 ha. Tot 1917 werden jaarlijks stukken bijgekocht. Na 1917 werden alleen enkele enclaves weggewerkt of grenzen gunstiger getrokken door aankoop of ruil. Op zijn grootst was het bezit ten slotte 6800 ha. Na de Kroondomeinen, het grootste aaneengesloten bezit op de Veluwe. U moet eens van de Koningsweg te Arnhem richting Hoenderloo rijden, langs de vliegbasis Deelen. Links en rechts van die weg, tot aan de straatweg Arnhem-Apeldoorn, was alles eigendom van de Kröllers. Je moet je toch een koning op je eigendom hebben gevoeld. Het verhaal gaat, dat de heer Kröller eens bij de dorpsmid van Ede kwam met de vraag of hij een hek voor hem kon maken.

"Natuurlijk kan dat, daar ben je toch smid voor! Hoe groot moet het zijn?" De vreemde stadsmeneer overlegde eens even en voegde de verblufte smid toen toe: "Nou, maak maar 40 kilometer....."

We kunnen ons daar in deze tijd geen begrip meer van maken, dat een particulier bijvoorbeeld zo maar een belangrijke verbindingsweg tussen twee dorpen zou kunnen verleg-

gen. Hier is het gebeurd. De weg, die we nu als Houtkampweg kennen, was oorspronkelijk de provinciale weg tussen Hoenderloo en Otterlo. Bij speciale wet kreeg Kröller toestemming deze weg voor het verkeer te sluiten, nadat er op zijn kosten een nieuwe — de tegenwoordige — weg om zijn bezit werd heengelegd. En de bezembinders, heidemaaiers, plaggenstekers, keuterboertjes, eekschillers of bosarbeiders, die op zijn gebied een woonstee hadden? Zij werden uitgekocht en kregen een plaatsje in Hoenderloo. Hier en daar een appelboom of een vlierstruik wijst er nog op waar eens zo'n armzalige behuizing heeft gestaan. Als U van de Pampel naar Hoenderloo gaat, komt U op een gegeven moment door een min of meer open stuk, met wat alleenstaande kastanjes of andere bomen, die daar kennelijk oorspronkelijk niet thuis hoorden. Ook een enkel lapje weiland. Daar heeft een buurtschap gestaan — Hoog Baarlo —, welke door Kröller naar buiten het hek is verplaatst.

In de eerste wereldoorlog stond de zakenman Kröller wel op de top van zijn macht en aanzien. Als reder van de Batavierlijn en eigenaar van erts- en kolenmijnen in Zweden, Spanje, Noord-Afrika en Argentinië. En als lid van de commissie van bijstand van het Ministerie van Handel en Nijverheid, waarin hij gedurende de oorlogsjaren grote invloed had op de aankopen van onze regering. Deze zakelijke successen waren van veel belang, omdat zonder deze materiële basis noch het park, noch het museum ooit te realiseren was geweest.

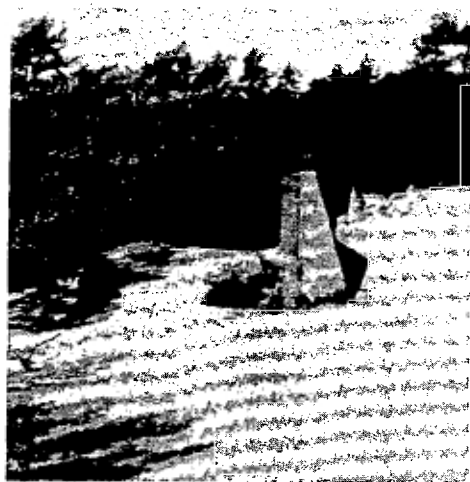
In 1909 ontmoette mevrouw Kröller-Müller de Haagse kunstkenner H.P. Bremmer, die later in haar huis een cursus gaf: "Tot het zien van beeldende kunst". In 1909 werd door haar de eerste Van Gogh gekocht, als het ware het begin van het museum. En al heel spoedig kreeg zij een idee van wat zij haar gemeenschapsgedachte noemde en wat ten slotte resulteerde in nationaal park en museum. Bremmer zou later nog veel schilderijen voor haar en haar gemeenschapsgedachte aankopen.

Voor men op de Hoge Veluwe ging bouwen, werd nog allerlei ander bouwwerk opgericht, waarbij Kröller er niet voor terugschrok een groot huis van latten en zeildoek te laten bouwen en schilderen, op ware grootte. Zulks om te zien hoe het er ter plaatse uit zou zien.

In 1913 kwam de architect Berlage in hun dienst, bouwde o.a. het Holland-house in Londen, voor de rederij. Berlage kreeg toen ook al spoedig de opdracht voor de bouw van St. Hubertus. Kenmerkend voor die tijd is o.a. het feit, dat in de dienstgebouwen, de stallen en garages centrale verwarming kregen; de personeelswoningen echter niet.

In 1919 verliet Berlage zijn vaste baan bij het echtpaar; hij wilde weer vrij zijn. Iets dat, gezien de patriarchale verhoudingen in die tijd, niet hoeft te verwonderen. Vooral mevrouw moet niet gemakkelijk zijn geweest, als je de verhalen hoort, die nu nog de ronde doen. Maar in het licht van die tijd was zo iets normaal.

Daarna werd Henri van de Velde als architect aangetrokken, speciaal met het doel een museum voor mevrouws kunstverzameling te bouwen op de Hoge Veluwe. Dat was in 1919. De plannen kwamen er, volkomen uitgewerkt tot aan de deurkrukken en sleutels toe. En met de bouw werd begonnen. Een spoorlijntje werd aangelegd om de Maulbronner zandsteen van elders aan te voeren. Elke steen was in de groeve al tevoren genummerd voor het grootse gebouw. Maar de tijd van de super-grote oorlogswinsten was voorbij en een moeilijker periode brak voor het zakenleven aan. Op 7 mei 1922, dus 51 jaar geleden, werd de bouw definitief stilgelegd. Ook Bremmer kreeg dat jaar order om geen aankopen meer te doen. Een enorme teleurstelling moet dat voor een vrouw als mevrouw Kröller-Müller zijn geweest. Als U even binnen de wildbaan aan de autoweg tussen het kunstwerk van Henri Moore en de Franse berg kijkt, ziet U de betonnen fundering nog van dit nooit voltooide museum. Wellicht hebt U ze wel eens voor bunkers uit de Duitse tijd aangezien, doch het is slechts een triest monument van een grote nederlaag.

De betonnen fundering van het nooit voltooid museum

Toch kon mevrouw 2 jaar later, op 55-jarige leeftijd schrijven: ".....Maar oud of jong, lang of kort, is het niet heerlijk, wanneer men na 55 jaar met geen mens ter wereld zou willen ruilen en wanneer men het gevoel heeft, al wat intussen gebeurde — ook het minder goede, het treurigste zelfs — het moest zo zijn, want het heeft mij levensinzicht en wijsheid gegeven en heeft mij gemaakt tot wat ik ben....."

En ondanks zakelijke moeilijkheden en teruglopende conjunctuur bleef zij werken aan haar kunstverzameling, daarbij steeds de gemeenschapsgedachte voor ogen houdend. Een verzameling, die in 1929 voor f 5.000.000,— was verzekerd. De huidige waarde is zeker het 20- à 25-voudige. Op 14 maart 1928, bij hun 40-jarig huwelijk werd de Kröller-Müllerstichting opgericht, welke ten doel had:

".....het scheppen en in stand houden van een monument, hetwelk een beeld geeft van de geestesrichting van de huidige tijd, zulks tot nut en genot van de gemeenschap."

Vierentwintig uur later werd de hele kunstverzameling door schenking eigendom van deze stichting.

Maar nog waren de moeilijkheden lang niet overwonnen. De wereldcrisis van de jaren dertig teisterde ook ons land, ook onze regenten. In 1933 werd de eerste poging ondernomen met behulp van de Staat tot iets goeds te komen. Uitgangspunt was de nood onder de boomkwekers. Bedoeling was de aanleg van een uitgestrekt parkbos. Gelukkig ging dit plan niet door!

Pas minister Marchant heeft het in 1935 tot een goed einde gebracht. Het doet in deze tijd van inspraak wonderlijk aan te lezen: "Wij hadden het zeldzame geluk in de persoon van minister Marchant degene te vinden, die zich bereid verklaarde mede te werken. Zijn ambtsvoorganger had geweigerd. Die toezegging is aan mevrouw Kröller-Müller te danken. De heer Kröller kende mr. Marchant slechts oppervlakkig en vond het beter dat zijn vrouw als voorzitter van het college van regenten der Kröller-Müllerstichting zich met de minister in verbinding zou stellen. Wij lieten minister Marchant vragen of hij voldoende tijd beschikbaar wilde stellen om mevrouw Kröller in rust aan te horen. Minister Marchant verklaarde zich bereid, de audiëntie werd schriftelijk aangevraagd, mevrouw Kröller uitgenodigd." Op 26 april 1935 kwam tot stand "Het Nationale park de Hoge Veluwe". De koopprijs bedroeg f 800.000,—.

De eerste reactie was verrassend. De Kamer verweet de minister, dat hij het parlement willens en wetens had uitgeschakeld. Elders gingen stemmen op om het museum in een stad in het Westen te krijgen. Waarlijk een kleinzielige kruideniersgeest (zonder iets kwaads aan het adres van kruideniers te zeggen), een geest zonder visie.

Maar ten slotte werd dan toch op 18 mei 1937 de eerste spade in de grond gezet voor de bouw van een "tijdelijk" museum. En ruim een jaar later kon mevrouw met de inrichting beginnen.

Vaak is niets zo permanent als het begrip "tijdelijk": dit museum is het thans nog bestaande, zij het met enige verbouwing. Bij de opening op 13 juli 1938 kon mevrouw zelf niet aanwezig zijn. Zij was inmiddels invalide

geworden en moest zich in een rolstoel verplaatsen. Ze heeft nog ruim een jaar geleefd en beleefd hoe groot de publieke belangstelling was, voor het park, het museum en haar huis St. Hubertus.

Op 14 december 1939 stierf zij plotseling. Ze wilde begraven worden op de Franse berg, naast de plek waar eerst het museum zou komen. Ze heeft een nacht gelegen in de hall van St. Hubertus. De volgende ochtend werden de stoffelijke resten naar het museum gebracht. De 4½ km lange weg werd te voet afgelegd. In het museum werd de kist geplaatst onder de zonnebloemen van Vincent van Gogh. De hekken van het park werden gesloten. In haar museum, te midden van al haar schatten, in haar park, heeft ze een dag en een nacht gelegen. Toen het donker werd, werden de bovenlichten ontsto-

ken, welke die wonderlijke nacht bleven branden. En de volgende ochtend werd de kist gehaald door een Veluwe boerenwagen, bespannen met 2 paarden van de boerderij de Harscamp. De vroegere koetsier van de boerderij, Bart, had verzocht te mogen rijden. Het houtwerk van de wagen was zwart geschilderd, Bart op z'n zondags: zwart pak en zwarte pet. Alles doodeenvoudig, plechtig en stijlvol. Van het museum naar de Pampel, voorbij het vijvertje omzoomd door rhododendrons, door het hek van de wildbaan. Door de bossen, dan op de grote vlakte tot aan de voet van de grafheuvel. Zij had haar laatste rustplaats bereikt. Gesproken werd er niet.....

En haar gemaal, de heer Kröller? Die overleed 2 jaar later. Hij was een gepassioneerd en weidelijk jager. Van drijfjachten moest hij

niets hebben; hij hield meer van de jacht op één bepaald hert. Elk jaar werd een afschotplan opgemaakt en gedurende de bronsttijd bejaagde hij dan steeds een tevoren vaststaand hert. Dat trachtte hij te schieten. Hij was een goed schutter en schoot als hij zeker was van zijn schot. Na het schot stak hij een sigaar op en wachtte tot die was opgerookt. Later, toen hij niet meer rookte, wachtte hij 20 minuten, "want", zo zei hij dan, "het hert moet alleen en in rust sterven!" Daarna trok men in de richting waarin het dier verdwenen was. Wanneer het gevonden was en de jager Nab hem geluk wenste met het bladschot en traditiegetrouw een dennetakje op zijn hoed bevestigde, dan was steevast zijn eerst gezegde: "zo zou ik willen sterven, midden in het leven, een bladschot, geen ziekte!"

Wel nu, de morgen van 5 december 1941 kreeg hij het benauwd toen de butler Jacob hem 's morgens zijn thee bracht. De dokter uit Ede werd ontboden. Plotseling een kreet, toen niets meer. De dokter kon later alleen de dood constateren: een hartverlamming — het bladschot!

Van de 6500 ha, die het echtpaar in bezit had gehad, is weer het nodige verloren gegaan. Het Hoenderlose bos, Terlet, het tegenwoordige zweefvliegcentrum, de luchtbasis Deelen, door de Duitsers aangelegd, maar door onze regering overgenomen. En nog zo wat meer. Maar gelukkig bleef er een flinke hap over, ongeveer 5700 ha, met een rasterlengte van zo'n 56 km. Als je de doelstelling van het regentenechtpaar ziet: een levend museum en een levend bezit voor het Nederlandse volk te stichten, dan zijn zij toch wel bijzonder geslaagd. Het visioen van 2 mensen met visie is werkelijkheid geworden.....

De gegevens voor bovenstaande schets over het ontstaan van ons Nationale park werden uit verschillende bronnen verzameld, maar ook gedeeltelijk woordelijk geciteerd uit: S. van Deventer — "Kröller-Müller, de geschiedenis van een cultureel levenswerk". Uitg. H.D. Tjeenk Willink en Zn., Haarlem, 1956.

Najaars Hoge Veluwedag

DE FOTO-WEDSTRIJD

G. Beenen

Na het oplossen van enige problemen kon de Heer D.A. Kramer om ± 10.30 uur de bijeenkomst openen.

Hij maakte gewag van het 25-jarig bestaan van onze vereniging.

In 1948 werd gestart met een 60-tal leden en in 1973 telt onze vereniging 2300 leden. De Heer Kramer belichtte nog eens duidelijk de doelstelling van de Vereniging van Vrienden van het Nationale Park "De Hoge Veluwe" en wel: **Meer bekendheid geven aan dit uniek Natuurpark**".

Om aan deze doelstelling nog meer gestalte te geven is er ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan een fotowedstrijd georganiseerd door ons bestuurslid de Heer Drs. J. Oudemans onder het motto: **"Door middel van fotograferen tot de natuur"**. Deze fotowedstrijd is een eclatant succes geworden. Meer dan 1500 foto's en dia's werden ingezonden. De voorzitter van de vereniging bracht veel dank aan de Heer Oudemans voor het vele werk, dat hij had moeten verzetten om deze fotowedstrijd tot een dergelijk succes te maken.

De Heer Kramer vond het niet gebruikelijk om bestuursleden in het zonnetje te zetten, maar hij meende toch een uitzondering te moeten maken voor de Heer Oudemans. Een wedstrijd kent nu eenmaal winnaars en winnaars krijgen prijzen. De Heer Oudemans heeft het gepresteerd om in een korte tijd bij alle mogelijke fabrikanten voor f 7.000,— aan prijzen los te krijgen. De Heer Oudemans zouden wij de ere naam willen geven als: "De aartsbedelaar van de Vrienden van de Hoge Veluwe".

Veel dank is de Vereniging verschuldigd aan de jury, die de zware taak had uit de vele

Foto: D.J. Aalders

prachtige inzendingen de prijswinnaars aan te wijzen. Een extra woord van dank ging naar de voorzitter van de jury, de Heer Jaap de Wit, die bovendien als assistent van de Heer Oudemans de organisatie van deze fotowedstrijd mede op zich had genomen. Zeer veel dank en bewondering ging eveneens uit naar Mevrouw Oudemans, die ongeveer een half jaar lang in een volkomen "ontredderd huis" heeft moeten wonen en in stilte voor de Vereniging heeft gewerkt. Zij kreeg eveneens veel lof toegezwaid door haar man, die steeds weer perplex had gestaan over de toewijding, waarmee zijn vrouw alle binnenkomende post had weten te verwerken. De Heer Kramer bood haar onder woorden "wat meer fleur in een ontredderd huis" een bloemetje namens de Vrienden van De Hoge Veluwe aan.

Hierna ging men over tot het uitreiken van de prijzen.

De Heer De Wit, perschef Stichting Amateur Fotografie, gaf toelichting bij de dia's en de foto's. De prijzen waren niet alleen toegerekend aan de makers van technisch volmaakte foto's of dia's, maar zeker ook aan diegenen,

die op de Hoge Veluwe goed hadden rondgekeken. Dit was immers het eigenlijke doel van de fotowedstrijd.

Hij onderstreepte de goede kwaliteit van de vele inzendingen. De Heer De Wit liet in zijn commentaar duidelijk uitkomen, dat nog te veel "fotografen" zoeken naar plaatjes met veel bonte kleuren. Bij de vertoning van de dia's bleek duidelijk, dat een enkele kleur het goed kan doen.

De doodse stilte, afgewisseld door het plotseling 'ah'-gemompel in de zaal, gaf zeer goed weer, dat de aanwezigen onder de indruk waren van hetgeen amateur-fotografen kunnen presteren. Niet alle fotografen hadden goed rondgekeken, want er was onder de inzendingen zelfs een foto van een damhert en damherten komen op onze mooie Hoge Veluwe niet voor!

De eerste prijs zwart-wit foto's zal aan de hele Nederlandse pers worden gezonden.

De Heer Oudemans bedankte de firma Kodak, die geheel gratis wonderschone vergrotingen had gemaakt van de mooiste inzendingen. Deze vergrotingen zullen in heel Nederland te zien zijn. Hierdoor wordt weer

meer bekendheid gegeven aan de mooie natuur van de Hoge Veluwe.

Een enigszins ontroerde Heer Oudemans deed ook nog mee, dat sommige inzenders hun werkstukken fraai hadden verpakt en van leuke opmerkingen hadden voorzien. De jongste inzender, Jaap Steendijk, moest dan ook even ten tonele verschijnen. Jaap had niet alleen goed rondgekeken op de Hoge Veluwe om een prachtige kleurenfoto te maken, maar hij gaf ons allemaal nog een waar-schuwend woord in de vorm van een rijmpje, dat als volgt luidde:

*Natuurbescherming doe er wat aan,
anders vlieg ik naar de maan!"*

Zulke jonge mensen hebben wij hard nodig om de natuur te behouden.

De Heer Oudemans bracht verder nog dank aan de fotowerkgroep, die buiten mededinging foto's had ingezonden. De Heer Ton Berends ontving voor de werkgroep een bedrag ter bestrijding van de gemaakte onkosten.

In zijn slotwoord schetste de organisator van deze unieke fotowedstrijd de vele werkzaamheden, die er verricht zijn. Er moest veel werk worden verzet, maar het was vaak plezierig, omdat er een geheel nieuwe wereld voor je open gaat.

De Heer Oudemans was steeds weer diep getroffen door de grote bereidheid, die hij had ondervonden van iedereen om deze wedstrijd te doen slagen.

De leden van de jury kregen een geschenk aangeboden voor hun aandeel in het slagen van deze wedstrijd. Jaap de Wit kreeg als grote animator een extraatje en wel: "het lidmaatschap voor het leven van de Vereniging van Vrienden van het Nationale Park De Hoge Veluwe".

In de hoop, dat hij niemand in zijn dankwoord had vergeten, ging de Heer Oudemans over tot het uitreiken van de prijzen. Ter wille van de tijd werden de prijswinnaars aan de aanwezigen voorgesteld en konden zij na afloop van de bijeenkomst hun prijs in ontvangst nemen.

Categorie A1: 1e prijs — Lia van der Stappen

Categorie A1: 2e prijs — Gonny Brom

Categorie A1: 3e prijs — Ronnie Lorist

De diavertoning en het bekendmaken van de winnaars had meer tijd geveerd dan was gepland. De aanwezigen hadden evenwel met volle teugen genoten van hetgeen was vertoond, zodat een wijziging in het programma zonder morren werd aanvaard.

De Hoge Veluwe is weer meer in de belangstelling gekomen door deze fotowedstrijd en dat is een geschenk, waarmee de 25-jarige Vereniging gelukkig mag zijn!

De namen van de prijswinnaars laten wij nu volgen:

Categorie A1: zwart/wit foto's, jeugd t/m 16 jaar

1. Lia van der Stappen, Oss (N.B.)
2. Gonny Brom, Ede
3. Ronnie Lorist, Amsterdam
4. Marcel van Ommeren, Utrecht

Categorie C1: kleurendia's, jeugd t/m 16 jaar

1. Bob de Wilde, Oosterbeek

Categorie B1: kleurenfoto's, jeugd t/m 16 jaar

1. Jaap Steendijk, Wognum (N.H.)

Categorie A2: zwart/wit foto's, ouderen

1. Drs. G.M.W. de Jong, Roosendaal (N.B.)
2. H. de Jong, Meppel
3. Rob Moonen, Arnhem
4. D.N. Verschoor, Voorburg
5. Mevr. G. Smink-Snijder, Huissen
6. R.A. Mulder, Deventer
7. L.L.Th.M. Sluyter, Rozendaal (Gld.)
8. A.C. van de Water, Otterlo
9. J.C. Boering, Holten
10. D. Bastenhof, Veenendaal
11. F.A. Putters, Zoetermeer
12. P.J. van der Voort, Hilversum

Categorie B2: kleurenfoto's, ouderen

1. J.H. Jonker, Amsterdam
2. E.G.H. Haighton, Den Haag
3. P.A. Heins, Apeldoorn
4. A.J. Flierman, Deventer
5. Rembrandt van Rijn, Badhoevedorp (N.H.)

Categorie C2: kleurendia's, ouderen

1. Mevr. C.H. d'Haen-Arends, Amsterdam
2. J. ten Hulzen, Ede
3. H.J. Visser, Ellecom
4. Mevr. M. de Roon-de Jong, Den Haag
5. P.A. Heins, Apeldoorn
6. H. Beekman, Zwolle
7. H.J. d'Haen, Amsterdam
8. G. Steenbergen, Apeldoorn
9. G. van Enckevort, Venlo
10. J. ten Hulzen, Ede
11. Mevr. G.W. Knijff-den Hollander, Otterlo
12. M.E. de Ruiter, Arnhem

Categorie A2: 1e prijs -- Drs. G.M.W. de Jong

Categorie A2: 2e prijs — H. de Jong

Categorie A2: 3e prijs - Rob Moonen

Categorie A2: 4e prijs - D.N. Verschoor

Hieronder volgt de lezing van de heer A. van Wijngaarden, zoals gehouden ter gelegenheid van de Najaars Hoge Veluwedag.

HEIDEBEHEER EN HEIDESCHAPEN

1. Inleiding

Velen van U zullen, als ze zich naar ik hoop wandelend door het Nationale Park De Hoge Veluwe voortbewegen, van mening zijn, dat ze zich in de vrije natuur bevinden.

Het is echter maar zeer ten dele waar, grote delen van dit gebied zijn nl. cultuurlandschappen, zowel het park-gedeelte als de zg. wildbaan.

De meeste bossen zijn nl. aangeplant en dan nog met exotische houtgewassen en de heidevelden zijn de verwaarloosde restanten van zeer intensief gebruikte weidegebieden.

Alleen van de zandverstuivingen en van de prachtige stukken eiken-berkenbos kan men zeggen, dat ze min of meer natuurlijk zijn.

Hiermede bedoel ik niets denigrerend te zeggen. De meeste Nederlandse natuurreservaten bestaan immers uit oude cultuurgebieden die een zo grote biologische rijkdom bezitten, dat wij ons de grootste moeite getroosten ze in stand te houden.

We denken hierbij vooral aan rietvelden, blauwgraslanden, grienden, hakhoutbosjes, kalkgrasweiden, en niet te vergeten de heide. Deze rijkdom is te danken aan een eeuwenlang gelijk-blijvend extensief en kleinschalig gebruik door de mens, wat zeer differentiërend heeft gewerkt.

Bij het beheer van heidevelden zijn we de laatste jaren voor grote problemen gesteld. Voor zover ze niet door militaire oefeningen zijn verwoest, dreigen ze snel dicht te groeien met berken of ze veranderen, door het steeds sterker wordend effect van inwaaiende en neerregende meststoffen en het uitvallen van het verschralend effect van de beweiding in *Molinia savannen*. Hoe zijn de heidevelden eigenlijk ontstaan en hoe werden ze vroeger gebruikt?

2. Ontstaan heide

Als we op bovenstaande vragen precies de goede antwoorden konden geven, dan konden we ook de beheersrichtlijnen opstellen, die voor het in stand houden van de heide vandaag de dag nodig zijn. We kunnen als natuurbeschermingsbiologen helaas niet meer bij de boeren te rade gaan, dat zou de eenvoudigste weg zijn geweest, maar gelukkig is er uit de literatuur nog veel te leren.

De eerste bewoners van ons land waren jagers, verzamelaars en vissers en zullen nauwelijks invloed hebben uitgeoefend op het landschap. Dat veranderde snel in het neolithicum, toen de eerste boeren zich bij voorkeur op de hoge gronden vestigden.

Deze mensen leefden in groepen met een vrijwel geheel gesloten economisch systeem en hadden dus gemengde bedrijven. In de eiken-berkenbossen kapten en brandden zij stukken kaal, waarna akkers werden aangelegd. Was de grond na enkele jaren uitgeput, dan werd een nieuw stuk ontgonnen. Op het oude stuk kon het bos zich herstellen, zij het, dat het nooit meer de rijkdom van het oerbos zou krijgen. Het vee, dat in de bossen rond de nederzetting graasde, werkte ook sterk remmend op de bosgroei en al gauw ontstonden er op de verlaten akkers heidevelden, een half natuurlijke vegetatie dus. Deze heidevelden bleken als weide-gebied bruikbaar en zo ontwikkelde zich langzamerhand een agrarisch systeem, dat in volmaakte balans met zijn halfnatuurlijke omgeving verkeerde. De basis van dit systeem was de heide, het middel om de energiekringloop aan de mens dienstbaar te maken het schaap.

3. Gebruik heide

Rond de dorpen lag, op de es, een kring van permanente akkers. Om de productiviteit van deze akkers in stand te houden, was mest nodig. Deze werd gewonnen door de schapen 's nachts in zogenaamde potstallen op te sluiten. Niet om de dieren voor klimatologische invloeden te beschermen, maar uitsluitend voor de mest. Na een bepaalde tijd werd de mest afgedekt met een laag hei-

deplaggen, etc. Per 100 ha akker waren 400-1000 karren potstalmest nodig, waarvoor 40-70 ha heide per jaar moest worden afgeplagd. Omdat de zode zich slechts zeer langzaam herstelt — hiervoor is 10-30 jaar nodig — moest men voor het afplaggen alleen al per 100 ha akkerareaal tussen 400 en 2000 ha heide reserveren. Hoeveel schapen er nodig zijn om in één jaar één kar potstalmest te produceren kon ik niet achterhalen, wel dat er meestal 2 schapen per ha heide werden gehouden en dat er vaak dorpen waren die 10.000 schapen bezaten. Daar was dus 5.000 ha heide voor nodig.

Aan het begin van de vorige eeuw waren er alleen in Drente al 122.000. Ik heb dus geen cijfers kunnen vinden over de juiste verhouding tussen het landbouwareaal en de heide, maar deze verhouding moet met wat lokale variaties tussen nauwe grenzen hebben geschommeld. Behalve mest leverden de schapen verder melk en kaas, wol, leer, vet en vlees. Al met al dus een zeer stabiele symbiose, waaraan, toen de heide eenmaal zijn grootste oppervlakte had gekregen, eigenlijk niet veel meer verbeterd kon worden. De schapen, die dit kunststukje mogelijk maakten, hoorden tot zeer speciale rassen, die volkomen aan de heide waren aangepast. Met de uitvinding van de kunstmest stortte dit systeem ineen, de schapen werden overbodig en de heide kon ontgonnen worden.

4. Heideschapen

Onze huisschapen stammen naar men aanneemt van twee wilde soorten af, de Urial (*ovis vignei*) uit Centraal-Azië en de Moeflon (*ovis musimon*) uit het Middellandse-zeegebied. De vraag hoe groot het aandeel van deze soorten in de verschillende oorspronkelijke rassen is, laat ik graag aan de huisdierspecialisten over. Zeker is, dat in het neolithicum al schapen gehouden werden, die veel op onze heideschapen leken. Momenteel zijn er binnen deze heideschapen in Nederland vier duidelijke rassen te onderscheiden. Het meest typische heideschaap is het kleine gehoornde *Drentse heideschaap*. Geen enkel heideschaap kan voor 100 % van heide leven, ze

moeten als aanvulling allemaal een bepaalde periode op de groenlanden langs de beken, op bermen of op de stoppel van bouwlanden grazen. Het *Drentse* heideschaap kan echter het best tegen zeer schraal voedsel. De rammen hebben mooie, spiraalvormig gewonden horens, de meeste ooiën kleine, korte rechte horens. De dieren hebben een lange wollige staart, grove, langharige bovenwol en korte fijne onderwol. Er komen niet minder dan 5 kleurslagen voor, variaties op wit, grijs, roodbruin en zwart. Ze hebben een rechte neus met een matte beharing.

De lammeren worden alle gevlekt geboren, maar worden later meer eenkleurig. Door inkruisen met andere rassen zijn er nog slechts weinig raszuivere dieren over. De kudde bij Ruinen op de Dwingelose heide heeft mooie dieren, evenals de fokgroep van het R.I.N. Op het Deelerwoud lopen eveneens fraaie dieren. De vroegere verspreiding was tot Drente beperkt. In tegenstelling met wat vaak wordt gedacht zijn ze beslist niet verwant aan de zogenaamde heidschnucken van de Lüneburger heide. Dit is een nog oorspronkelijk ras, eveneens met mooie horens, maar met een korte staart. De lammeren van dit ras worden geheel zwart geboren en hebben dan kleine krulletjes, net zoals die van de Karakoel-schapen, waar Astrakan-bont van wordt gemaakt.

De *Veluwse heideschapen* kwamen vroeger niet alleen op de Veluwe voor, maar ook in het Gooi, op de Utrechtse heuvelrug, in Overijssel en in Bentheim.

De *Schonebekers*, het derde ras, zijn uit een kruising tussen Drentse en Veluwse heideschapen ontstaan. Er zijn gehoornde en ongehoornde en alle kleurslagen van de Drenten komen erin voor. Meer nog dan zijn voorvaders is dit ras op grasland aangewezen. Ze leefden vroeger op het grensgebied van Drente en Overijssel, maar zijn tegenwoordig in vele kudden ingekruist.

Het vierde ras, het *Kempische heideschaap*, leefde ten Zuiden van de grote rivieren, op de heiden van Brabant en Limburg. Het lijkt veel op het Veluws type, maar is wat kleiner. Enkele jaren geleden was het bijna uitgestor-

ven, maar dank zij de Stichting het Kempisch Heideschaap is er momenteel weer een flinke kudde op de Strabrechtse heide aanwezig.

U zult zich nu misschien afvragen, waarom ik als natuurbeheersbioloog belangstelling heb voor heideschappen en er een deel van mijn tijd aan besteed. Dit zou eerder werk van een landbouw-historicus of een folklorist dienen te zijn.

Het antwoord is: als de heide als landschap in stand gehouden mocht worden, dan kunnen we er eenvoudig niet buiten.

5. Heide-beheer

Zoals gezegd vertonen de restanten van ons heidelandschap, die momenteel nog over zijn, de duidelijke sporen van het wegvallen van het vroegere intensieve gebruik. Wij stonden dus voor de vraag: hoe de heide in stand te houden op een biologisch en economisch aanvaardbare methode. In principe zijn er drie mogelijkheden: afbranden, afmaaien en afgrazen.

De eerste methode heeft als schadelijke neveneffecten het feit, dat het op vrij grote oppervlakten gelijktijdig gebeurt en dus nivellerend werkt en dat de mineralen, die in de planten aanwezig zijn, niet worden afgevoerd. Het werkt dus niet verschralend.

De ervaring heeft geleerd, dat de heide echter toch af en toe moet worden afgebrand om de struiken te verjagen. Het beste kan dit met een tussentijd van 12 jaar gebeuren en over kleine oppervlakten tegelijk. Om het dierenleven te sparen, dient het in het vroege voorjaar, niet later dan 15 maart te gebeuren. De humus- en moslaag is dan nog kletsnat, zodat de wortels en het heidezaad niet verbranden, en ook de fauna heeft er nauwelijks iets van te lijden.

Het maaien is mogelijk, als er niet te veel opslag van vliegdennen, berken en bospest staat. Toch leidt het op den duur tot teleurstellingen. Afgemaaide berkjes lopen snel weer uit, iedere beschadiging van de bovengrond, op plekjes waar de trekker moet aanzetten of een bocht maken, vormt het kiem-

Schapewei Broekhuizen

bed voor honderden nieuwe berken. Economisch gezien is het bijzonder duur, vooral omdat het afgemaaid materiaal afgevoerd moet worden. Bij de CRM-reservaten zitten we al op f 300,— per ha, en dit komt iedere drie jaar terug.

De meest veelbelovende manier is begrazen met daartoe geëigende dieren, dus met heideschappen. Afgezien van enkele plaatsen, waar dit om recreatieve redenen gewenst is, kan men hiervoor niet het oude systeem van herder met hond reintroduceren. Herders willen vandaag de dag ook een vrij weekend en vakantie en dus zijn er per kudde direct al twee nodig. Dit is dus al een ton personeelslasten. De opbrengst, ± 500 lammeren per jaar, kan dit nooit goed maken. Op verschillende reservaten van C.R.M. wordt daarom getracht schapen in zeer grote omraasterde gedeelten los te laten lopen, zoals dit b.v. ook in het Deelerwoud gebeurt. Hiermede wordt thans

bereikt, dat er nog een differentiërende factor in het beheer wordt ingevoerd, nl. de afwisseling van de intensiteit van de begrazing van plaats tot plaats en in de loop van het jaar.

Die variatie blijkt zich jaarlijks te herhalen. In andere proeven gaan wij na welke functie geiten kunnen worden toebedeeld.

We denken hierbij vooral aan de bestrijding van berkenopslag en we weten al dat een groep van 7 geiten van het oude Veluwe landras in staat is een stuk van 3 ha, dat dicht onder de berken stond, in twee jaar schoon te krijgen. Misschien dat we in de toekomst nog wel eens met combinaties gaan werken, de geiten als opruimploeg en de schapen voor het onderhoud. We hopen, dat wij hiermede een zeer karakteristiek Nederlands landschap, en de van oudsher hierop thuishorende dieren, tot in lengte van jaren kunnen behouden.

Vogels

N. Prakke-Kley

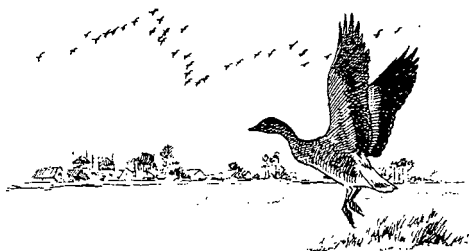
Etsen, gouaches en tekeningen van vogels waren te zien in een galerie in Amsterdam van 13 september tot 6 oktober jl.

De Heer H.J. Slijper, lid van de "Vrienden van De Hoge Veluwe" stelde daar ook zijn werk ten toon.

Bijzonder fijn uitgewerkte vogels in alle soorten van groot tot klein getuigden van zijn liefde voor de VOGEL.

Hij is dan ook zeer actief lid van de Vogelbescherming en een bekend Valkenier.

Helaas is de tentoonstelling al gesloten, maar wie meer van zijn werk wil zien, moet eens gaan kijken in de "Aanschouw", waar hij de figuurtjes schilderde ter verklaring van de voedsel-gif-pyramide.

De kunstmest of insecticide, die op de grond is gestrooid, wordt eerst genuttigd door larven, emelten, wormen enz. Wat vlak boven de grond leeft, eet die eerste serie op en krijgt dus een veelvoud van een exemplaar van die eerste serie naar binnen. Dat zijn muizen, torren, spinnen enz.

Deze tweede serie wordt gegeten door kleine vogels, die dus drievoudig geconcentreerd gif oppikken.

De sterfte onder deze vogels is al groot, maar voor de roofvogel, die weer op zijn beurt de kleine vogels en muizen eet, is de kans op leven nog maar heel klein.

Als het (nog) eens voorkomt, dat men roof- of stootvogel ziet, dan mag men zich gelukkig achten.

Excursie Schovenhorst

De Vereniging van Vrienden bezoekt de Schovenhorst.

Enige foto's van de mooie dag op Schovenhorst werden ons nog toegestuurd. Wij drukken één hiervan graag af.

"De Werkstee", waarvan een nieuw gedeelte is ingericht als educatief centrum.

Op 27 april jl. is het officieel geopend en door de familie Oudemans aangeboden aan de Stichting "Schovenhorst" ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van het landgoed. Van 1848-1901 voerde de stichter, Mr.

J.H. Schober het beheer. Na zijn dood kwam het landgoed tot 1914 onder beheer van zijn schoonzoon Dr. J.Th. Oudemans. In 1914 nam Dr. Th.C. Oudemans het beheer over. Ter gelegenheid van het eeuwfeest werd het bosbouwkundig arboretum geopend. De Werkstee werd toen ingericht als studiecentrum voor studenten en belangstellenden. In 1968 werd het dagelijks beheer overgenomen door Mejuffrouw J.J.M.H. Oudemans.

Foto: Dr. Th.C. Oudemans

Veel toeloop in De Aanshouw

Kort voor de seizoensluiting op 1 november jl. kon in de Aanshouw nog de 75.000ste bezoeker worden geregistreerd. Het was de heer J.A. Voorthuis uit Velp, die samen met zijn echtgenoten het Bezoekerscentrum kwam bezichtigen.

Nadat Ir. H. van Medenbach de Rooy als directeur van het Park het echtpaar een jaarkaart voor 1974 had overhandigd, deelde Mevrouw C. Haitink-Bartels namens onze

vereniging beide bezoekers mede, dat hun voor het komend jaar gratis een lidmaatschap van de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe ten deel was gevallen.

Een en ander werd door de heer en mevrouw Voorthuis, die regelmatig het Park bezoeken, zeer op prijs gesteld. De Arnhemse Courant was aanwezig om het heugelijke feit op de plaat vast te leggen en in de courant te vermelden.

Nogmaals: De Dertiende....

Op zaterdag 27 oktober jl. hielden de camerajagers onder leiding van de heer J. Kammeijer weer hun jaarlijkse reünie in Otterlo. Een evenement dat voor een groot aantal fotograferende en kiekjes makende Vrienden van De Hoge Veluwe steeds weer een hoogtepunt van het jaar blijkt te zijn.

's Morgens een urenlange autotocht, o.a. over het Kroondomein, waarbij zich een slang van.....65 auto's langzaam door het terrein bewoog. Het is vanzelfsprekend dat bij een dergelijke massabeweging praktisch geen wild gezien wordt. Wild bespieden is nu eenmaal één- of hoogstens twee-persoons werk. Maar het prachtige weer en de fantastische kleuren van het loof vergoeden in zo'n geval veel, zo niet alles...

En dan de middag in de Waldhoorn. Na een stijlvolle begroeting door een jachthoornbla-

zer, konden we genieten van de jachtbuit van een viertal camerajagers. Een pracht tableau, dat de moeite dubbel en dwars waard was. Zo zelfs, dat ik me afvraag, of zo'n middag niet wat te lang, te veel van het goede is. Je bent op het laatst niet meer in staat nog meer moois op te nemen. Persoonlijk hebben vooral de dia's me zo overweldigd, dat ik op een gegeven moment het gevoel kreeg: "nu kan er niets meer bij". Vooral het werk van de heren Berends en Van der Schoor was van een bijzonder gehalte. Ze noemen zich amateurs, maar het benadert echt vakwerk toch wel dicht, zonder daarbij te vervallen in het soms niet (meer) bezielde van veel vakwerk, zoals b.v. ook de officiële Hoge Veluwefilm, waarvan de maker ruitertlijk toegaf "door de natuur nooit geïnspireerd te worden".

Tijdens de jachtmaaltijd zullen er nog wel de nodige sterke verhalen verteld zijn, zoals onder jachtvrienden gebruikelijk is.

De "Kammeijergroep", zoals het binnen de redactie in ons eigen jargon placht te heten, die groep heeft weer een pracht dag gehad. Alle eer voor de organisatoren!

B.S.

St. Hubertusdag

M.H. Snijders

HOGE VELUWE EEN ELITAIR BEDRIJF

De Hoge Veluwe en het bioscoopbedrijf hebben één ding gemeen: ze moeten beide toegangskaarten verkopen om te kunnen blijven bestaan. Die vergelijking maakte de heer S.H. Visser, voorzitter van de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe, tijdens de bijeenkomst in het jachtslot op St. Hubertusdag. Onder zijn gehoor bevonden zich o.m. jagers, die in het park een regulerende taak hebben.

De heer Visser noemde het park een elitair bedrijf. Om elk misverstand te voorkomen: in die zin, dat De Hoge Veluwe het moet hebben van een betrekkelijk kleine groep die

het gebodene in het park weet te waarderen. De massa, zo constateerde de heer Visser, gaat naar Ajax.

Zoals elk jaar waren de jagers en de leden van de valkeniersgroep er weer met hun donatie. Ook al een traditie was de aanbieding van een foto-album door de leden van de fotowerkgroep. Elders in dit nummer kunt u daar meer over lezen.

Omdat iedereen het met iedereen eens was, werd in een prettige sfeer het glas geheven. Intussen werd op de binnenplaats van het jachtslot het vuur in de houtblokken gejaagd. In het licht van de vlammen kon iedereen het tableau bekijken dat de jagers hadden binnengebracht - 9 zwijnen, waaronder 4 hele zware.

FOTOWERK GROEP BEHAALDE WEER EEN 10

De Hoge Veluwe is weer een aantal fraaie foto's rijker geworden. Zoals elk jaar werden de foto's ook nu weer gemaakt door de leden van de fotowerkgroep. Keurig verzameld in een album werden ze door de heer T. Berends uit Amsterdam aan stichtingsvoorzitter, de heer S.H. Visser, aangeboden.

Behalve van de heer Berends bevat het album ook foto's van de heren P. Hazelhof, P. Timmerbeil, J. Aalders, H. Verdonk en J. v.d. Schoor. Het is niet zo gemakkelijk een oordeel te geven over het werk van deze fotografen. De foto's zijn namelijk allemaal uitstekend. Dat is geen cliché, maar een constatering die min of meer voor de hand ligt.

Bladerend door het album komt men opnieuw tot de ontdekking, dat de werkgroep uit zeer bekwame fotografen bestaat. Compositie en technische afwerking steken ver boven het gemiddelde uit. Zonder overdrijving kan men zeggen, dat bestuur en directie van het park over bijzonder fraaie foto's kunnen beschikken.

Wel hebben wij een uitschieter in de keuze van de onderwerpen gevonden. Dat is namelijk het werk van de heer Aalders. Hij heeft niet het roodwild laten opdraven, maar zijn camera meer op de flora gericht. Met het resultaat dat het album werd verrijkt met een mooie opname van een dovenetel en een dito van vingerhoedskruid. Ook zijn opname van een specht is zeker het bekijken waard.

Van de heer Timmerbeil prijken in het album fraaie opnamen van moeflons en van de heren Hazelhof en v.d. Schoor fijne opnamen van herten. De heer Verdonk richtte zijn camera met veel succes op een das. Als men dan ook nog constateert dat het werk van de heer Berends gezien mag worden, dan kan het eindcijfer voor dit album niet minder dan een 10 zijn.

Valkerij

G. A. van Nie

Eind maart 1974 verschijnt "Vorstelijke vliegers en Valkenwaardse valkeniers sedert de zeventiende eeuw" van de hand van de Eindhovense historicus J.M.P. van Oorschot. Het boek, een zeer leesbaar academisch proefschrift, behandelt de geschiedenis van de valkerij (jacht met valken) en de positie van de Kempische, vooral Valkenwaardse valkeniers.

Het is bekend, dat de Nederlanders, die een Europese faam genoten als vogelvangsters en africhters, nauwelijks over hun specialiteit hebben geschreven. Vroegere auteurs als Schlegel, Verster van Wulverhorst en Swaen hebben vooral aandacht besteed aan de verschillende soorten van jachtvogels en de wijze van vangst en africhting.

Van Oorschot's boek is het eerste, dat de valkerij en zijn beoefenaren plaatst in een historisch perspectief. Voor het onderzoek werden buitenlandse archieven in Parijs, Kopenhagen, Brussel, Wenen, München, Marburg, Neurenberg en Düsseldorf geraadpleegd. De oogst van dit onderzoek is veel tot op heden onbekend materiaal over de vangst op IJsland, de verzending van de jachtvogels via het Deense hof naar vele Europese vorstenhoven en de voorname rol die de Kempische valkeniers in dit vluchtbedrijf en jachtvermaak was toebedeeld.

De sociale positie van de valkeniers en hun betekenis voor hun woonplaats is geanalyseerd aan de hand van binnenlandse bronnen. Het wel en wee van deze bijzondere bedrijfstak en de positie van de valkerij thans zijn op een boeiende wijze geschreven. Het boek zal verschijnen in de reeks "Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland". Niet-abonnees wordt de mogelijkheid geboden in te tekenen op een in linnen gebonden uitgave van 388 pagina's bij de Stichting Zuidelijk Historisch Contact, Hogeschoollaan 225 te Tilburg. De intekenprijs bedraagt f 35,- exclusief 4% BTW en verzendkosten (na 1 januari f 42.50).

Trim U zelf en het Park fit

Bij het ter perse gaan van dit nummer komt de heer P.C. van Hoek met een welgemeend advies: *Trim u zelf en De Hoge Veluwe fit*. Hoe dat kan? Door deel te nemen aan de hulpactie Opslagtrekken. U weet wat onder opslag wordt verstaan en wat daarvan de gevolgen zijn als er niets aan wordt gedaan. Welnu de vliegdenntjes en berkjes moeten worden verwijderd op die terreinen, die uit een oogpunt van landschapsbehoud open moeten blijven. Dat is een werk dat in normale omstandigheden al moeilijk bij te benen is, maar dat nu, als gevolg van het vele werk door de stormschade, vrijwel helemaal niet uitgevoerd kan worden.

Uit deze noodtoestand is een vrijwilligersaanbod geboren. Want hoewel het Otterlose Zand ten zuiden van De Wet-weg al geheel is geschoond, zijn er nog veel terreinen die onder handen genomen moeten worden. Iedereen, die daaraan wil meewerken, kan dat doen. De heer Van Hoek ("iedereen wordt gegarandeerd enthousiast ontvangen") heeft ons een schema van plaats en tijd van de werkzaamheden gezonden. Dat schema drukken wij hier graag bij af, zodat iedereen voor zichzelf kan uitmaken wanneer hij aan zijn conditie en aan die van De Hoge Veluwe wil werken. Soep en koffie zijn gratis, maar breng wel zelf een boterham mee.

GROEP I

werkt op 1e zaterdag van elke maand.

Groepsleider: de heer K. Stapel, Apeldoorn, tel. 05760-62071;

plaatsvervanger is de heer R. van Gerrevink, Apeldoorn, tel. 05760-53087.

GROEP II

werkt op 2e zaterdag van elke maand.

Groepsleider: de heer H. Dellepoort, Zevenaar, tel. 08360-23587;

plaatsvervanger is de heer G.A. Kolk, Arnhem, tel. 085-431601.

GROEP III

werkt op 3e zaterdag van elke maand.

Groepsleider: de heer H.C. Haitink, Oosterbeek, tel. 08307-5455.

GROEP IV

werkt op 4e zaterdag van elke maand.

Groepsleider: de heer A. de Vos, Abcoude, tel. 02946-3169;

plaatsvervanger is de heer J. van Raalten, Doesburg, tel. 08334-2294.

GROEP V

werkt op donderdag, eenmaal per 2 weken.

Groepsleider: de heer H. Wetterauw, Epe, tel. 05780-3478;

plaatsvervanger is de heer T.J. Canter Vischer, Brummen, tel. 05756-1989.

Nadere inlichtingen kunnen worden verkregen bij de heer P.C. van Hoek, tel. 085-616361, en bij de hierboven genoemde groepsleiders of plaatsvervangende groepsleiders.

Op weg naar De Hoge Veluwedag.....

Op weg naar de Hoge Veluwedag op 13 oktober 1973. Je kunt dan kiezen: van Arnhem komend, buiten om het park heen racen, zo snel mogelijk naar Otterlo, of op je gemak over De Hoge Veluwe... Wat natuurlijk geen probleem is, als je vroeg genoeg van huis gegaan bent. Je kiest dan de "langzame weg". Ja, — waar moet je dan mee beginnen? Want hoewel het het stille jaargetijde heet te zijn, is er toch ontzaglijk veel te zien. De prachtige kleuren van allerlei soorten bomen en struiken? De vliegenzwammen bij een groep berken of de zwavelkopjes in de Plijmen? Of de boompjes met zilverglanzende blaadjes, die als tere stukjes edelsmeedkunst dwarrelen in de wind?

Al gauw als je bij Rijssenburg binnenkomt,

Foto: B. Schäffner

staan er links op een hoogte de ijle resten van een dennenbos. Driekwart of meer van het hout is eruit gewaaid en alweer opgeruimd. Als dit overblijfsel overeind blijft staan, zullen er over 30 à 50 jaar grote zware stammen staan. Dóór filosoferend kom je dan ineens tot de conclusie dat er dan niemand meer iets zal weten over de stormen die ons dit jaar zo bezig hielden. En dat je er zelf ook niet meer zult zijn; hoe zal ons park er dan uitzien?

De hei heeft slecht gebloeid dit jaar. Waarschijnlijk ten gevolge van de droogte. Alles maakt een doodse en trieste grauwe indruk. Tot je oog valt op weer zo'n mooi gekleurd boompje; prachtig getooid vóór het door zijn kaalheid goed beschermd de winter in gaat. En ineens schetteren een paar van die fraai gekleurde schooiers, de Vlaamse gaaien over je heen. Ze zijn alweer in groten getale vanuit hun zomerkwartieren in noord- en zuid-Europa afgezakt naar de Lage Landen aan de Zee. Evenals vele andere kleinere vliegende

broederkes, die je op en neer wiebelend in grotere en kleinere troepjes ziet trekken.

De hertenbrunst loopt tegen het eind, maar overal staan de routebordjes nog afgedekt met zakken en de rode waarschuwingen om de autoweg niet te verlaten, zullen hun langste tijd wel hebben gestaan. Maar richting Oud Reemst waren toch nog twee prachtige bronstroedels te bewonderen, al wees ook het feit dat twee roedels zo vlak bij elkaar lopen te laveien erop, dat de hoogtij van de Liefde, met strijd en afgunst om de hinden, voor dit jaar weer verleden tijd is geworden. Op zulke dagen raak je niet uitgekeken en je kunt niet dankbaar genoeg zijn dat er nog zo'n prachtig bezit is, met wijde vlakten en wild levende dieren, in ons overbevolkte land met hokjes, autowegen en prikkeldraad. Al zijn ook die nodig in onze gecompliceerde in blik en plastic verzandende maatschappij. Al was 't alleen maar om het park te kunnen bereiken.....

B.S.

Museumnieuws

Tentoonstellingen Rijksmuseum Kröller-Müller

Aangemoedigd door het succes van de Ger Dekkers-tentoonstelling, die vorige winter werd gehouden, zal ook nu weer rondom Kerstmis (ca. 7 dec.-12 jan. 1974) een kleine expositie van een tijdgenoot worden gehouden, *Christo* (de man die o.a. de Kunsthalle in Bern geheel in plastic inpakte) zal in Otterlo een serie tekeningen en aquarellen tonen van een project, dat hij zich in Otterlo op een parkeerplaats droomt: een "mastaba" van 242.945 olievaten: 25 meter hoog, 63 x 52,5 meter grondvlak. (Om misverstanden te voorkomen: deze droom ontstond lang voor de olie-crisis.)

Christo hoort tot de kunstenaars, die mede geïnspireerd door Marcel Duchamp de mensen de kans zou willen geven om juist de

gewoonste dingen opnieuw (in hun vorm, kleur, etc.) visueel te laten ontdekken. Ieder kent wel de ervaring dat heel gewone dingen, waar men lang "blind" langs heeft gelopen, opeens weer, of misschien voor het eerst, GEZIEN worden. D.w.z. ervaren worden in hun visuele waarde.

De realisten schilderden die gewone dingen zo exact mogelijk; de "nouveaux réalistes" halen de dingen zelf uit hun omgeving en isoleren ze, zetten ze in een andere context (omgeving) en daarmee geven ze ons een kans om te ervaren hoe zo'n ding, gebruiksvoorwerp er eigenlijk uitziet, wanneer je er werkelijk naar kijkt. (Menzo ter Braak heeft deze schokkende ervaring voortreffelijk beschreven in het Carnaval der Burgers, t.o.v. een luciferdoosje.)

En daarmee accentueren de nieuwe realisten dat kunstenaars o.a. of vooral, waarnemers zijn: ontdekkers van vormen en kleuren waar de meeste mensen stekeblind aan voorbij lopen.

In verband met de autoloze zondag en de bezuiniging op benzine nogmaals de Busdiensten van en naar het Park.

Vanuit Arnhem:

VAD-bus nr. 7

Vertrek station - richting Harderwijk, stopt te Otterlo

Vertrek Arnhem 15 minuten na het hele uur

Vertrek Otterlo 27 minuten na het hele uur

Zondags: 9.15, 10.15 uur en verder elke 2 uur

Vanuit Apeldoorn:

VAD-bus nr. 10

Vertrek Sophiaplein - richting Ede, stopt te Otterlo

Vertrek Apeldoorn 46 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 10.11 uur, enz.

Vertrek Otterlo 31 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 11.49 uur, enz.

Vanuit Ede:

VAD-bus nr. 10

Vertrek Ede 2 minuten na het hele uur

Zondags om de 2 uur: 11.22 uur, enz.

Vertrek Otterlo 22 minuten na het hele uur, richting Ede

Zondags om de 2 uur: 10.44 uur, enz.

Vanuit Arnhem en Apeldoorn vertrekt ook een uur-dienst naar Hoenderloo

VAD-bus nr. 9

Vertrek Arnhem 35 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 12.11 uur, enz.

Vertrek Apeldoorn 16 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 11.11 uur enz.

vereniging van 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Art. 2. De vereniging beoogt het aankweken van een hechte band onder hen, die belang stellen in de Stichting "Het Nationale Park De Hoge Veluwe", gevestigd te 's-Gravenhage, alsmede het bijstaan van het bestuur van die Stichting in het verwezenlijken van de doeleinden, die het krachtens de grondregelen van die Stichting heeft na te streven.

Art. 3. 1. De vereniging tracht haar doel te bereiken door in nauwe samenwerking met het dagelijks bestuur van de Stichting "Het Nationale Park De Hoge Veluwe"

- a. in brede kring belangstelling te wekken voor "Het Nationale Park De Hoge Veluwe" door het stimuleren van het bezoek aan dit park;
 - b. het organiseren van één of meer "Hoge-Veluwedagen" per jaar;
 - c. het vormen van werkgroepen uit en in bijzondere gevallen mede buiten haar leden, ter bestudering van bepaalde onderdelen, mogelijkheden en belangen van "Het Nationale Park De Hoge Veluwe";
 - d. het dienen van advies en/of het doen van voorstellen aan het dagelijks bestuur voor-
- noemd;
-

BESTUUR

Jhr. W.H. de Beaufort	- ere-voorzitter
D.A. Kramer	- voorzitter
H.C. Haitink	- secretaris
	Prins Bernhardweg 10, Oosterbeek, telefoon 08307-5455
Mr. Ph.A.J. Mees	- penningmeester
Mr. F.Th. Dijkmeester	- burgemeester van Apeldoorn
Mevr. W. Ebregt-van Riemdijk	
Dr. J.L. van Haaften	
Mej. J.J.M.H. Oudemans	
Drs. J.C.H. Oudemans	
R.P. Pieters	
Drs. J.A.F. Roelen	- burgemeester van Arnhem
J. Slot	- burgemeester van Ede

Adviserende leden:

Ir. H. van Medenbach de Rooy	- directeur Nationale Park De Hoge Veluwe
Drs. R.W. Oxenaar	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

De minimum-contributie bedraagt f 7,50 voor gewone leden; voor huisgenoten van leden f 2,50. Voor jeugdleden f 1,00. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor ten minste f 10.00 per jaar. "De Schouw" wordt u gratis toegezonden. Contributies dienen overgemaakt te worden aan de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe, giro 95 19 93 te Arnhem.

